

Til Fregne Levy.

DET EROTISKE OG DET OPRØRSKE

Lone Pål

Frigørelsen af seksualiteten - fra den victorianske tids lange undertrykkelse og usynliggørelse af kønnet fungerede indtil 30'erne i vort århundrede som et progressivt, provokerende projekt, som en »modmagt« - i sammenhæng med tilsvarende rebelske bevægelser som kvindefrigørelse, kulturradikalisme og det politiske venstre. Det problematiseres, hvordan magten har formået at assimilere dette oprør og indarbejde seksualitetens frigørelse i en disciplinerende sundhedspædagogik.

I. Hvor gammel er menneskets seksualitet?

Rigtigt. Hvis »seksualitet« alene viser hen til en højt specialiseret mødepraxis mellem, fortrinsvis, Han og Hun, følger den os nok fra vores entré her på Tellus - den entré, som med jævne mellemrum rykker alvorligt baglæns i tiden. - I hvert fald for en gammeldags europæisk tænkning, der aksiomatisk fastholder tiden som lineær og forløbet som irreversibelt, er forholdet simpelt: Det ses som en nødvendig forudsætning for skrivning, trykning og læsning af nedenstående, at mødet har fundet sted kontinuert igennem menneskets tid.

Naturkraften fungerer.

Overskriftens spørgsmål er trivielt og overflødigt.

Basta?

Men når seksualiteten altid allerede er der, hvornår begynder så dens historie?

Igen er svaret enfoldigt tydeligt: *Billedet* danner grænsen bagud. Seksualiteten begynder med den p.t. ældste lille ler-fyr eller hulemand med phallos. Ældre bliver den ved flittige arkæologers arbejde.

Men den *rigtige* historie begynder jo først med teksten, en tekst, som i sin tidlige, bogstaveligt lapidariske, form ikke beskæftiger sig med mødets detaljer, men konstaterer resultatet: Kongesønnens fødsel - eller verdens skabelse.

Den tekst skal imidlertid vokse til enorme omfang, både den store narrative - beretningerne og myterne om kærligheden, lidenskab, jalousien - og den store skrift på væggen, de religiøse, moralske, medicinske advarsler mod den farlige, ustyrlige seksualitet.

Og beskrivelserne og analyserne af denne lange, spændende, intense, betydningssladede historie skal komme til at fylde mange, mange hylde metre.

De enkleste arbejder er rene beskrivelser af den seksuelle praxis, ud fra kilder, som dækker bestemte perioder eller kulturelle områder.

Hvis vi* foreløbig lader »sexualitet« være synonymt med »erotik«, har vi i Brusendorff og Poul Henningsens »Erotikens historie« i tre bind et smukt og hjemligt eksempel på en sådan, metodisk set overvejende descriptiv, sexualitetshistorie - men langfra en historie uden morale! Det er en fornøjelig og opbyggelig sædeskildring, fuld af vidunderlige illustrationer til støtte for 30'ernes dejligt klare, emancipatoriske pædagogik:

Se alle menneskets muligheder for erotiske glæder, brug dem til lyst og til udvikling af din menneskelighed. Lad ikke Victoria og kristendommen lukke dig inde i sur, bornert afholdenhed. Det fører lige lukt til vold og krig, den frie, udfoldede sexualitets egentlige modsætning.

Lad Eros vinde over Thanatos!

Wilhelm Reichs tænkning om dialektikken - eller i hert fald en nødvendig sammenhæng - imellem den seksuelle, menneskelige og politiske frigørelse som radikalt eller emancipatorisk projekt - findes her som underløbende motiv, der aldrig expliciteres direkte. Overfladen er smukke billeder, morsomt udvalgte tekster, menneskekærlige småsjofelismer, parret med en indirekte angivet, men tydelig antifascisme. (Udgivelsesår 1936).

At værket næppe er ganske stuerent, set med kvindebevidste øjne, gennem briller af model 72 ændrer ikke dets emancipatoriske budskab på dets eget historiske sted.

Bag teksten findes den hovedsammenhæng, som i 30'ernes Kulturkamp forekommer klar og uproblematisk: sexualitetens, kvindernes, kulturens og arbejdernes frigørelse var kampens sammenhængende temaer i de gode kræfters frontlinie.

Her anslås, i let, u- eller à-teoretisk form en tematik, som vi genfinder i senere, mere udviklede analyser, det tema, som også skal være vores: sexualitet-magt-undertrykkelse-emancipation.

I vor tid er en mere udviklet, analytisk sexualitetshistorie den gængse: Påbud, restriktioner og sanktioner overfor seksuelle former og partnervalg, oprettelse af institutioner til støtte for korrekt sexualitetsudfoldelse, eller for fuldstændigt afkald eller for sanktionering af uregelmæssigheder - forstås ud fra samfundets materielle fundament, produktionens organisering, magtstrukturen, ideologien osv.

---

*) »Vi« og »os« viser ikke hen til *pluralis majestatis*, men til en smuk, lille drøm om læseren og mig, hånd i hånd, på tænke- og spadseretur i et spændende, men besværligt terrain.

Jos van Ussels »Seksual-undertrykkelsens historie« viser, på baggrund af et særdeles omfattende og genremæssigt varieret materiale, en sådan model for seksualitetens placering og samfundsmæssige funktion.

I en, til det uanstændige grænsende, forsimpning, tager den sig således ud:

I feudaltiden flød seksualiteten relativt frit: Ordene kunne siges, og krop-pene mødes - uden mange indledende øvelser og dikkedarer. Børnenes seksualitet gav anledning til megen moro, de voksnes var ingen hemmelighed, nøgenhed ingen skam.

Den ikke-helt-indforståede læser undrer sig ganske vist over den lethed, hvormed man behandler en række fænomener, som belaster denne relativt idylliske fremstilling: Hvor bliver gejstlighedens cølibat af? - Selv om det ikke blev overholdt, må det dog have en betydning, at 10-15% af befolkningerne officielt havde kvalt deres kønsliv. De indespærrede jomfruer? Fruernes kyskhedsbælter? (- vist havde smeden extra-nøgle, men alligevel!) og hvad med selve den store angst for kvinden, den sanselige og dyriske, som frister manden til at forlade sin åndelige stræben? Osv.?

Imidlertid fungerer det retoucherede portræt af feudaltidens forholdsvis ukomplicerede, glade udfoldelser nok mere som flatterende baggrund for det kapitel, som interessen koncentrerer sig om: Kapitalismens forvaltning af seksualiteten under udbytningsrationalitetens auspicer:

Hovedpointen er, at teknikken fra kapitalismens begyndelse og helt ind i vort århundrede endnu er så primitiv, at menneskekroppens fysiske præstationer udgør det væsentlige udbytningsobjekt. Ergo skal kræfterne spares til fornuftige arbejdsformål og ikke sløses væk i urationelle, overflødige seksuelle præstationer. (Den gamle model, »manden tappes for sin kraft« fungerer her i bedste velgående).

Den Calvin'ske lære med dens strenge arbejdsmoral og hårde askese overfor alle lyster og sanseligheder passer perfekt - som Max Weber har gjort så fint og grundigt rede for.

I det 19. århundredes højkapitalisme effektiviseres og intensiveres bestræbelserne for at inddæmme, tæmme og disciplinere den farlige, forargelige, uhensigtsmæssige seksualitet.

Den skamfulde handlings eneste legitimering bør være *avl* (af mange børn til arbejdsfæhige voksne), dens rum er det gifte pars mørke soveværelse, dens sprog er tavshed.

Mange gode - naivt idealistiske, eller almindeligt menneskefjendske, eller listigt manipulerende - kræfter, i gejstligt, medicinsk eller pædagogisk antræk, forenes i arbejdet med undertrykkelsen af de undertryktes seksualitet.

Projektet lykkes jo aldrig fuldstændigt. Trods de forfærdelige straffe for den forkerte adfærd med den forkerte partner: rygmarvstæringen for masturbationen, kønssygdommen, i Danmark »Franzosen«, for letsindige alliancer, »degenerationens« deformede børn, »perversionens« straf i helvedes flammer, så eksisterer - og taler - det forbudte stadig. I hvert fald i bordellerne og pornografien - og i videnskaben.

Og, hvis vi følger Ussel, begynder en ny bevægelse for sexuel frigørelse at tage form omkring 1870, en frigørelse, som får en særlig kvalitet af *oprørs-potentiale*.

Dog er undertrykkelsen, fortielsen og usynliggørelsen samtidig hårdest - og mest effektivt støttet af den katolske kirke - i sidste halvdel af århundredet, den tid, hvor det tidligere progressive borgerskab etablerer sig endeligt som magtens konservative indehaver.

Hvordan befinder vores tema sig nu? Sexualitet-magt-undertrykkelse-emancipation?

Tak, nogenlunde - men sammenhængen er ikke længere helt så smuk og klar som i »Kulturkampen«s dage.

Ussel er en sober historiker, som medtager for mange trends fra for mange områder - til at forlovelsen mellem de radikale projekter: den seksuelle frigørelse, kvindefrigørelsen, kulturradikalismen og det politiske venstre - kan ses som et harmonisk, modsigelsesfrit forhold. Den éntydige lænke mellem magtens - kapitalens og kirkens - interesser, borgerskabets bornerte idéverden og sexualitetens forvisning fra overfladen er ikke længere uden svage led.

Hvem er det nemlig, som oparbejder og systematiserer forbuds- og fortielseskulturen? Det er de bevidste forældre fra det veloplyste, fremskredne borgerskab, det borgerskab som vandt i 1789, som er under etablering som magtelite, men som stadig forstår sig som progressivt, som bærer af humanismens og oplysningstidens store friheds- og lighedsidéer. Et borgerskab, som samtidig forstår sine egne skoler som progressive og moderne, netop *i kraft af* deres dygtige arbejde med den anti- eller à-sexuelle opdragelse, den eneste ansvarsbevidste og videnskabeligt underbyggede pædagogik. Det forargelige modbillede til disse dydsfabrikker, hvis arbejds- og kontrolformer, ja selv møblering og toiletforhold rettede sig mod det ene væsentlige, at forhindre masturbationen - var den gamle, adelige magtelites løse, sjuskede opdragelse, der tillod al slags usædelig omgængelse mellem børnene, forældre og tyende.

Parentetisk og ganske à-historisk bemærket ville vore dages incestspecialister antagelig findes på borgerskabets side i manglende begejstring over den særdeles håndfaste, humoristiske og ganske uproblematiske omgang med små og store børns genitalier, den gængse praxis såvel i den stagnerende adel som i den uoplyste almue- (og såmænd i rurale middelhavsområder sidst i det 20. årh., som effektiv beroligelse af arrigt skrigende smådreng).

Mange tvetydigheder til trods tegner sig imidlertid hos Ussel begyndelsen til et svar på overskriftens dumme spørgsmål: Først under kapitalismens æra uddifferentieres en »sexualitet«. Det, som tidligere blot var en integrerende del af livet, løftes nu frem som et *særligt område*, egnet for magtudøvelse, styring og kontrol. Og i denne særlige betydning af selvstændiggjort felt bliver sexualiteten et kapitalistisk fænomen - og dermed til at tidsfæste.

Hidtil har vi med seksualitetsbegrebet vist hen til den konkrete praxis, til variationsmulighederne for adfærd og partnervalg indenfor det forbudte, det tilladte og det påbudte - og til de konkrete reguleringsforanstaltninger, baseret i juridiske, religiøse, pædagogiske og medicinske legitimeringer.

Med Michel Foucault's »Seksualitetens historie. Viljen til viden« skiftes temaet. Det interessante, ofte bearbejdede kapitel om den seksuelle adfærd forlades (det findes faktisk ikke) - til fordel for det, måske mindre lystige, men fuldt så spændende emne: Udfoldelsen af den nye *diskurs* om seksualiteten, dens »i-tale-sættelse«, (mis-en-parole) dens »installation« (dispositif) - som det er kommet til at hedde på dansk.

Og hos Foucault er tidsfæstelsen skarp: Seksualiteten, dvs. dens diskurs er flunkende ny - under 200 år er selve glosen.¹

Så det gik jo let nok.

II. Perspektivforskydning

Til gengæld skal vi med Foucault i gang med en analyse af vores tema, en problematisering af seksualitet-magt-undertrykkelse-emancipation, som nok vil berøve den smukke sammenhæng mellem de gode og de onde kræfter al deres jomfruelige uskyldighed. Til gengæld for den tabte uskyld tilbyder han nogle vigtige indsigter.

Foucault's historier er altid anderledes. De skanderer materialer, epoker, filosofiske tilgange forfra. Hans analyser af den moderne institutions genese, de berømte »Galskabens Historie i oplysningens tidsalder«², Klinikkens fødsel«, »Overvågning og straf. Det moderne fængselsvæsens historie« og vores »Seksualitetens historie. Viljen til viden« handler om det, som etiketterne angiver, omhyggeligt og detaillert, men uden den sædvanlige, kronologiske fremstilling, baseret i et udviklingsperspektiv. Hans interesse er ikke den træge udvikling, men de store brud eller spring, etableringen af nye paradigmer, nye typer af sandhedsproduktion og tilhørende praxis.

I og under hans text løber en *anden historie*:

Kun en usædvanligt naiv læser når ret langt, før hun opdager, at disse institutionsbeskrivelser først og fremmest udgør passende områder, velegnede illustrationer og konkretiseringer for hans store projekt: At vise modernitetens centrale temaer, den nye store sammenhæng imellem viden og magt³, magtens nye metoder, genstandsområder og målsætninger - og nor-

1) Foucault og Ussel må dele ansvaret for denne påstand.

2) Her forvandler min venlige, medtænkende læser sig desværre nok til to, *berettiget* rasende, kritikere: Til venstre Foucaultkenderen, som fortvivlet ser sin vidunderligt smukt skrivende Foucault's tænkning forgrovet og forsimplet på forbryderisk måde - til højre, ikke-kenderen, der surt spørger efter sin seksualitets-historie.

3) Som Krause Jensen har vist så fint i sin essay-samling af samme navn.

malitetens fødsel. Og bag dette igen ligger selve grundtemaet, spørgsmålet om subjektets dannelse.

1) *Magten*. Den feudale magt er en volds- og forbudsmagt, som skriver sig ind i juraen, er repræsenteret ved sværdet. - Mennesket kender magten som potentatens vel-iscenesatte torturforestilling ved skafottet, som skatteopkrævning, som krigstjeneste. Middelalderens magt er indskrænkning, forbud, berøvelse - og magt over døden.

Den moderne tids magt skriver sig ind i *produktionen*, den retter sig mere mod effektivisering end mod forbud: Selve dens modernitet ligger i dens nye, sindrige disciplineringsmetoder. Deres hovedkarakteristikum er, at i *samme arbejdsgang*, som de kontrollerer, overvåger, underkuer, ydmyger og berøver mennesket dets identitet, producerer de effektive, lydige kroppe med mangedoblet arbejdsfähigkeit, producerer det nye menneske med det lange tidsperspektiv, præget af orden og regelmæssighed.

I den »Fængselsvæsenets historie«, som Foucault fortæller, om alle de store, nye fængselsinstitutioner, skolen, hospitalet, militæret, fabrikken - og fængslet, naturligvis - viser han nogle af den moderne disciplins vigtigste nye metoder, registreringer, det »panoptiske princip«, »blikket«, som gennemtrænger og overvåger alle detaljer: arbejdsmængde og -kvalitet, orden og renlighed, sygdommenes symptomer, diagnoser og forløb, elevernes færdigheder og præstationer, fængslernes resocialiseringseffekter . . . Kirkebogens lille bogholderi over fødsel og død tusinddobles i det disciplinære samfund.

Den nøjagtige skandering af tiden og rummet (både det reelle og det symbolske) er en anden metode af vital betydning for oparbejdelsen af den moderne orden og effektivitet - og for dannelsen af en ny, europæisk sjæl, intet mindre!

Der fremdrages et arsenal af sådanne magt- og disciplineringsmetoder, (som for læseren er så velkendte dele af hans samfundsmæssige landskab, at han vanemæssigt næsten betragter dem som naturgivne) - og det er vel at mærke de *små* magtformer: Ikke herskerens pragt- og magtdemonstration, den er et relikv fra feudaltiden, men alle de små snedige, grove, ydmygende og latterlige - eller diskrete og behagelige overgreb, alle disse nye voldsformer som undertrykker, mens de skoler os til dygtigere, hurtigere, effektivere, sundere, normalere kroppe og sjæle.

Det er, hvad han kalder mikromagten og bio-magten.

Feudaltidens magt var en magt over døden.

Modernitetens magt er en magt over livet i dets mindste detaljer - og denne magts store mål er *normaliteten*.

2) *Magt og viden*. Men Foucault's hovedprojekt igennem samtlige værker er dog at spore sammenhængen mellem magt og viden - ikke forstået som en suspekt sammensværgelse, viden er ikke en eufemisme eller en maske, som

skal skjule magtens grimme ansigt. Den er ikke primitivt korruperet. De udvikler sig blot symbiotisk.

En medicinsk, en pædagogisk, en psykologisk videnskab udvikles på basis af de magtinstitutioner, som leverer det empiriske materiale, de indespærrede, opbevarede mennesker, hvis sygdomstegn, lærdomsfremskridt og arbejdspræstationer kan iagttages, måles, analyseres, sammenlignes og normaliseres. Og omvendt kan en specialiseret disciplinær institution ikke eksistere uden sin videnskabelige disciplin - i ordets universitære forstand.

Magt-videns-koalitionen tegner - idet den i denne tegning definerer selve moderniteten - en række nye figurer på den sociale scene, en række nye temaer for nye diskurser. Et nyt samfund producerer nye områder for samfundsmæssige »tiltag«, som svenskerne siger - og for produktion af nye diskurser, som Foucault siger.

Den gale kan ikke længere integreres i samfundet; der dannes en ny diskursiv entitet, sindssygd - de sindssyge gøres usynlige, fjernes fra samfundets overflade, fratages deres sprog, spærres inde i anstalter. Og den samme arbejdsgang, som gør sindssygen stum, oparbejder et nyt sprog *om* den, psykiatriens.

De normale taler om de unormale.

Et andet eksempel på en vigtig, splinterny figur på den moderne scene kan være *barnet*.

Barnet træder frem, idet barndommen bliver genstand for samfundsmæssige tiltag. Nye institutioner for opdragelse*, uddannelse, ghettoisering produceres, og de producerer »barndom« i moderne forstand, som systematisk infantilisering. Og barndommens diskurs produceres: Den moderne pædagogik fødes.

De voksne taler om børnene.

Er disse forståelsesmåder nu nedfaldne fra himlen?

Næ, de er møjsommeligt fremgravet af enorme mængder med Foucault's vidensarkæologiske metode, hvis program er en ikke-tolkende fremstilling af det synlige, det ydre, af tidens egne udsagn. - For at blive i hans arkæologi-metafor, så en sammenlimning af potteskår fra forskellige vidensområder - i modsætning til traditionel videnskabshistorie, som analyserer et enkelt felts udvikling indenfor dets eget paradigme. Denne højt agtværdige metode udgør - i hvert fald i Foucault's hænder - et eminent apparat for demonstration af den moderne institutions ahne-galleri.

Helt uden direkte fortolkninger, ganske uden Foucault's hjælp fremstiller

---

*) - kender godt klosteskolerne o.a. spredte foranstaltninger, men systematikken hører vor tid til.

16-, 17- og 18-hundredetallets berømteste teoretikere, de store pædagoger, medicinere og retsfilosoffer de mål og midler for deres nye, moderne institutioner, som for dem er fuldstændig uproblematisk i moralsk henseende og følgelig annonceres helt uden den sløring, som en senere tid vier så stor umage.

En impressiv lektie for læseren.

Men her er ikke stedet for udlægning af Foucault's metode (den er svær!).

Heller ikke for det centrale spørgsmål om hans subjekts placering - det lille, slunkne subjekt fra 60-ernes flirt med strukturalismen, som sidder velnæret til højbords i forfatterskabets sidste del . . .

Heller ikke for en nærmere analyse af hans magtdefinitioner, der stadig udvides og præciseres; ender de med at blive så omfattende, at de indholdstømmes?

Slet ikke for det for mange historiske materialister problematiske, at diskursen, sproget har prioritet.

Kataloget over arbejdets ikke-her-behandlede forudsætninger er stort og rigt . . .

Til sexualitetens historie:

Hvad er det så for en *anden* historie, Foucault fortæller om sexualiteten?

Det følger med nødvendighed af hans generelle magtforståelse, at det 19. århundredes underkuelse, forvisning og forkrøbling af sexualiteten (som han fremhæver og *accepterer som en til overmål dokumenteret realitet*) ikke kan anerkendes som effekter af en ren forbudsmagt. Det feudale fænomen, forbudsmagten er i det 19. århundrede er anakronisme.

Modernitetens magt er produktiv, og det gælder ligefuldt, når objektet er den menneskelige sexualitet og magten er en »bio-magt«. Og faktisk lykkes det at vise, hvordan benægtelsen, usynliggørelsen, forfølgelsen *indebærer* produktionen af »sexualitet«, nemlig produktion af diskurser, af videnskab, af organisationer og institutioner, ja sågar af konkret arkitektur! Sexualitetens forhindring, bygget af sten. Eksempelvis udvikles nye, moderne modeller for kostskolens arkitektoniske og organisatoriske struktur - med det ene, centrale formål at udelukke alle muligheder for hemmelig udøvelse af de livsfarlige laster, masturbationen og homosexualiteten. Nye erhverv følger med: En surveillant (:»overvåger«) ansættes til afpatrouillering af sovesale.

Moderniteten definerer sig altså nu i afmærkningen af et nyt, stort felt, som trækkes ud af livet, gøres til genstand for moderne, systematisk kontrol og inddæmning, oparbejder nye diskurser, ny videnskab - og defineres som et dødsens-ålvorligt samfundsmæssigt anliggende. Og igen attegner den nye diskurs nye figurer på den sociale scene.

a) Den første sexualitetsfigur hedder »det onanerende barn«. Hvorfor netop ham? Jeg ved det ikke, men dokumentationen synes god nok. Den medi-

cinske videnskab kender i syttenhundredetallet tilsyneladende knapt en sygdom, som ikke ætiologisk er forbundet med den forfærdelige og farlige onani. Den medicinske faglitteratur fyldes med advarsler, og fantasien viser imponerende resultater i form af konkret anti-masturbatorisk apparatur af fysisk og kemisk art. Og af pædagogisk, moralsk og - senere - religiøs art. Pædagogerne bliver flittige bidragydere til denne nye videnskab om en farlig seksualitet. (Den yndede Prügelknabe Olfert Richard må være en sen, dansk arvtager af denne tradition).

b) Den næste figur er »den hysteriske kvinde«, og den diskursive oparbejdelse af denne figur, »hysterisationen« af kvindens krop udgør måske den tydeligste og mest overbevisende demonstration af hans hoved-pointe: Sammenhængen imellem de konkrete, systematiske foranstaltninger til indskrænkning af den borgerlige kvindes udfoldelsesmuligheder på adfærdsplanet - og en ligeså systematisk seksualisering af hendes krop og hele væsen. Gynækologer og psykiatere *producerer* kvinden som et udelukkende sexuel væsen, idet de udarbejder omfattende videnskabelige analyser af hendes sygdomsregister, svagelighed, sarthed og intellektuelle begrænsninger - og hendes eneste styrke, moderskabets. Oprindelse og forklaring på alt findes i hendes hemmelige, unævnelige køn.

Videnskaben og mændene taler om kvinden.

Denne stadig nøjere granskning af hendes skjulte, ikke-existerende seksualitet, dens mindste ytringer, dens hemmeligste afvigelser foregår ad to hovedspor, dels som den naturvidenskabeligt-medicinske objektive kortlægning af hystera og alle dens funktioner (og den taber ikke i betydning, selv om den ikke længere kan vandre rundt i kroppen som hos de gamle grækere!) - og dels som en evig - højvidenskabeligt indforstået - henvisning til de »alkovens hemmeligheder«, som den berømte kender, Charcot, meddelte sin fremmeligste elev, Sigmund Freud.

Det 19. århundredes to kvindelige grundfigurer, Den Gode Moder og Den Neurasteniske Kvinde udgør hovedresultaterne af denne videnskabelige geskæftighed for at placere *sandheden* om kvinden i hendes køn, dette stakkels køn, som kun fik tildelt to udfoldelsesmuligheder: i moderskabet eller i fysisk og psykisk sygdom.

c) Den perverse. En variant af den videnskabelige seksualitetsproduktion. Det medicinske fakultet og specielt psykiatrien annekterer den gammeldags »unaturlighed« til videnskabeliggørelse i udarbejdelsen af et helt *herbarium* over små, mellemstore og store perversioner, en omhyggelig klassifikation, et *tableau* over arter og grader.

I denne perversionernes guirlande kunne man fremhæve »nymfomanen«, som medicinerne betegner den tredje store kvindefigur på den sociale scene, den som tidens fiktionslitteratur vier betydelig interesse: Den Store Kurtisane. Mod betaling af den, ofte høje, pris, opgivelsen af den borgerlige respek-

tabilitet, tilkendes hun et spillerum for en mere aktiv seksualitet og en klar position som, oftest tragisk, heltinde. Vor fælles »Kameliadame« er et lidt sent exemplar af arten.

Denne stor-produktion af minutiøst definerede, farlige seksualitetsformer oparbejdes af det mærkelige fag, psykiatrien, hvis ideal er naturvidenskabelig objektivitet, og hvis konkrete funktion tidligt bliver en blanding af moraliserende offentlig diskurs og juridisk-medicinsk legitimerede overgreb mod (det perverse) individs integritet, under navn af behandling.

Med disse seksualitetsfigurer skizzerer Foucault hele væksthuset for hysteri og perversioner, sygdomme, risici - laboratoriet for inspektion af kønnet med højtudviklet teknisk apparatur, for avanceret registrering af dets rørelser som den endelige forklaring på menneskets habitus - hele det sælsomme landskab, som i den vestlige kultur har afløst »Lysternes have«. Og hvem er gartner og laborant, som har skabt dette ejendommelige univers? Navnet er *Scientia sexualis*, videnskaben, naturvidenskaben om vores køn. Makkeren er magten.

Endnu to ejendommeligheder ved det store seksualiseringsprojekt skal særligt bemærkes:

For det første det tilsyneladende paradoxale fænomen, at det er de herskende, som undertrykker sig selv - og især deres kvinder. Det er parvenu'erne, de nye magthavere, borgerskabet, som er begyndt at værne om klassens *sunde legeme* som adelsmærke, (i mangel af blåt blod og stamtavle) -som begynder at udarbejde en sundhedslære, hvori seksualundertrykkelsen og degenerationsteorien er de væsentlige elementer.

Denne »degenerationsteori« udvikles århundredet igennem, såvel i den videnskabelige som i den almene offentlige diskurs, til et meget omfattende tema, der må ses i uopløselig sammenhæng med uddifferentieringen af perversionernes rige flora. For samtidig er den causale sammenhæng den, at en perverteret seksualitet bogstaveligt afføder et »degenereret« afkom med dårlige arveegenskaber - en trussel mod ikke blot den enkelte familie og borgerskabet som klasse - og som ledende klasse, men i sidste ende mod menneskehedens overlevelsesmuligheder!

Overfor dette overvældende perspektiv bliver det ganske logisk, at de arvehygiejniske foranstaltninger intensiveres. Denne nye omhu for arvemassen viser sig igen i den helt konkrete praksis: De unges værdi på det ægteskabelige marked falder betænkeligt, hvis familien udviser suspekter træk; den neurasteniske bedstemor, den epileptiske onkel, tantens selvmord pynter ikke på chancerne.

Og fra »degenerationens« teori og praksis er der kort til eugenikken, til de racehygiejniske tiltag, hvis største og grimme blomst vi - forhåbentlig - har set i det tyvende århundrede.

For det andet: Hvorfra stammer selve det empiriske materiale til udvikling af seksualvidenskaben? Ja, den mest konkrete viden samles jo op fra det gynækologiske leje, men resten? Den anden del hentes fra det effektiviserede og moderniserede skriftemål, fra den *moderne bekendelse*. Ikke længere skriftemålet for den usynlige pater - af kødets lyster og dets uendelige række af slemme forsyndelser, men bekendelsen for lægen af seksualitetens mindste og subtileste forgreninger, veje og vildveje. Den moderne metodes afstamningsforhold er klare nok, og selvom målene ikke længere er identiske med kirkens: At skabe og opretholde den enkeltes ubrydelige tilhørsforhold til moderkirken gennem skriftemål og aflad - for den synd, som sikrest af alle begås fra uge til uge, fra skrifte til skrifte, livet igennem, - så er de nye mål måske ganske analoge: At skabe og opretholde den enkeltes ubrydelige afhængighed af den medicinske institution, modernitetens irreligiøse moderkirke.

Den moderne bekendelse skriver sig ind i sandheds- og sundhedsproduktionen; ud fra den oparbejdes det vidensarkiv om vores køn, hvori det moderne menneske søger sin sandhed.

Vidensmagtens *scientia sexualis* producerer altså, tilsyneladende paradokalt »sexualitet« i den samme arbejdsgang, som den etablerer et socialt apparat til usynliggørelse, indsnævring og kontrol af adfærden. En tænkning, som det ikke er vanskeligt at affinde sig med, efter en smule drøvtygning. Men for en glad tilhænger af den »sexuelle frigørelse« er næste etape i denne konstruktion vanskeligere at fordøje: Eftersom det er produktionen af »sexualiteten«, af diskursen, der udgør den centrale foreteelse, reduceres undertrykkelse og frigørelse til epi-fænomener, idet begge skriver sig ind i den samme diskurs. Hele vores sexuelle frigørelse reduceres dermed til et mindre interessant biprodukt.

Og vedrørende periodisering prøver Foucault ved henvisning til forskellig empiri at sandsynliggøre, at der ikke findes en egentlig, fast periode for den effektive undertrykkelse.

Men hvis vi nu et stykke vej følger Ussel, som godt kan vriste en periodisering ud af materialet (i betydeligt omfang identisk med Foucault's), så kulminerer undertrykkelsen jo i sidste halvdel af det 19. århundrede, og frigørelsesbølgen starter i 1870'erne. Og her ligger, desværre, et stærkt argument for en problematisering af den »sexuelle frigørelse« som et fænomen, hvis kvalitet svarer til varedeklarationens fanfare: Følger vi Ussel (og dette kan der være god grund til i Danmark, hvor Georg Brandes træder ind på scenen i 69), så har vi befundet os i en frigørelsesproces i 120 år. 120 års oprør! Normalt holder revolutionsgejsten jo ikke længe, idet magtens velkendte strukturer, systemet, trægheden plejer at genindtage feltet under nye emblemer efter oprøret, så her skulle vi altså have en exceptionel undtagelse?

Hvordan befinder vores smukke, gamle tema sig nu?

Her står vi med en sexualitet, som er produceret af vidensmagten, med en undertrykkelse, som er en i-tale-sættelse og en frigørelse, som er barn af

samme diskurs som undertrykkelsen - og måske slet ikke en sand frigørelse? Ligger vores fine forståelse af den klare sammenhæng mellem de gode, progressive bevægelser og de onde undertrykkelsesmagter på gulvet, ødelagt af Foucault's skarpe argumentationer? (Og er bemeldte herre en kærlighedsfjendtlig misantrop?)

Ja, nu går den ikke længere. Her må tilkaldes hjælpetropper. Det er på høje tid at hente hovedarkitekten for den store, teoretiske konstruktion, der af mange anses for grundforudsætningen for hele den nyere og vigtigste del af det seksuelle frigørelsesprojekt: Hvordan placerer Freuds lærebygning sig i forhold til Foucault's tilgang?

Nogle har fortolket »Seksualitetens historie« som opstilling af en alternativ seksualitetsteori til Freuds, intet mindre. En sådan antagonistisk placering af de to store F'er må dog nok anses for i høj grad perspektivforvridende - af følgende simple grunde:

1. Ganske vist er d'herrers grundtema fælles, helt alment drejer det sig om den menneskelige sjæls genese, men kernen i deres respektive teoretiske konstruktioner befinder sig ganske enkelt på forskellige niveauer og er forsåvidt inkommensurable.
2. Foucault underkender aldrig den centrale betydning af Freuds lærebygning, men tilkender ham tværtimod faderskabet til det væsentligste paradigmeskift, nemlig aflivningen af degenerationsteorien, som Foucault (og med rette, mener jeg) anser for eugenikkens fundament. Her understreges Freuds betydning yderligere ved, at Foucault for een gang skyld peger direkte moraliserende på vor egen tid, som »fik statsracismens frugter at smage«*. - Og han tilkender Freud den fulde ære for at gengive galskaben det sprog, som den havde været berøvet i 150 år.
*) Citatet er »falsk«.
3. Men det provokerende og kontroversielle ligger jo nok i, at Foucault ikke anerkender Freuds indsats som et egentligt *brud* i seksualitetens diskurs. Freud skriver sig tværtimod ind i sin tids seksualitetsproduktion. Selvom han oparbejdede et grundlæggende nyt fortolkningssystem for det materiale, som bekendelsesstrømmen aflejrer, så forbliver han »århundredets berømteste øre«, den store iscenesætter og forbruger af det moderne skriftemål. Freud er måske den fornemste medarbejder i det corps, som etablerer vidensmagtens vigtigste sandheder om vores køn.

Men for en folkelig betragtning, med begge ben i den - risikable - sunde snusfornuft er der slet ingen grund til panik i den anledning. - At konfrontere det paradigmeskift, som Freuds lærebygning så utvivlsomt betyder *indenfor* hans eget fagområde med en bred, videnskabshistorisk analyse, hvori hans værk ikke kan tilkendes betydning af et egentligt brud i diskursen - er ufornuftigt, hvis man vil estimere Freuds betydning. På det videnskabelige plan kan Freuds lærebygning overhovedet ikke anfægtes af Foucaults analy-

se. Man hverken vil eller kan ændre en tøddel ved Freuds placering som seksualvidenskabens fornemste og originaleste teoretiker ved at påpege, at han skriver sig ind i århundredets store seksualitetsdiskurs! Freud kunne kun have eet svar: »Ja, selvfølgelig . . .« (Man anfægter jo heller ikke Niels Bohrs betydning for et paradigmeskift i den teoretiske fysik ved en problematisering af atomkraftens politiske, sociale og tekniske implikationer).

Den mest orthodoxe Freudianer kan sove trygt og sødt i bevidstheden om, at mesterens videnskabelige storværk aldrig kan få den mindste ridse af Foucaults teori, der på ingen måde kan tolkes som alternativ lærebygning.

Derimod opstiller Foucaults gamle ven og krigskammerat, Deleuze sammen med Guattari et forsøg på en alternativ teori: »Anti-Oedipe« forkaster læren om de tidlige ødipale konflikter som forklaring på vor misère for i stedet - i lighed med flere andre - at pege på kapitalismen som sygdomsproducent - på 650 vanskelige sider, fulde af den »begærende maskine«, den »organløse krop« og lignende begreber, hvis definitioner undertegnede aldrig helt har forstået. Vurderingen af arbejdets trusselpotentiale overfor Freuds arbejde må derfor nødvendigvis overlades til de kompetente.

Men hvis vi forlader den rent videnskabelige diskurs for at koncentrere os om Freuds betydning som fader til det store oprør og den store frigørelse, så møder Foucault ganske rigtigt op med en række problematiseringer af den funktion, som psykoanalysens fader har haft i så henseende - og det kan jo være slemt nok.

Foucault diskuterer *ikke* sandhedsværdien af Freuds store opdagelse, at i bunden af vore komplicerede sjælelige mekanismer sidder den blinde græske heft, far-mor-barn-trekanten - men han indicerer, at Freud dermed opstiller en videnskabelig model, som afspejler (måske understøtter, men det har jeg ikke helt belæg for i teksten) etableringen af seksualitetsinstallationens indplacering i alliancesystemet (det borgerlige ægteskab). Og mens Foucault applauderer Freuds enorme betydning for undergravelsen af racismens teoretiske fundament, er han mere skeptisk overfor de i selve psykoanalysen indbyggede frigørelsespotentialer. Analysen tillader en lille, eksklusiv kreds af borgerskabet at *tale* om incestønskerne og derigennem at befri sig for de neuroser, der er omkostningerne ved klassens seksualundertrykkelse, i øvrigt netop i den periode som for alvor effektiviserer jagten på de fattige overtrædere af incestforbudet, (en jagt af et omfang, som vel først er overgået i det sidste decennium).

Som marxisternes og kvindebevægelsens Freud-kritikker - af hhv. tilbøjeligheden til universalisering af fænomener, som er ikke blot historisk, men også klasse-mæssigt specifikke - og af de kønsracistiske perspektiver i og konsekvenser af hans begrebsapparat og analytiske praxis - går Foucaults kritik altså, i et tredie spor, på de videre aflejringer fra den Freud'ske tænkning.

Her kunne det måske være passende at overveje, stadig på snusforuftens sandede grund, om en historiens mestertænkter som Foucault mon skulle

have glemt historiciteten - glemt, at i Freuds samtid og nærmeste eftertid, altså på hans eget historiske sted, blev hans teoribygning forstået som det store frigørende tema, hvori vi kunne lære, hvad det var, mennesket havde undertrykt i den lange tid.

Blot et meget beskedent og uprofessionelt kendskab til mellemkrigstidens litteratur viser hans enorme betydning for europæisk tænkning i almindelighed. Fiktions- og bekendelseslitteratur præges af hans indsigter og begreber, i forgrovede, fortyndede, forvrængede, forkerte udgaver, men altid er hans ansigt at finde bag teksten.

Og hele Europa går i psykoanalyse.

Hvis samtiden forstår Freuds lærebygning, den principielt ny og dyberegående erkendelse, fremdraget med nyt værktøj på jomfruelig mark - som et afgørende brud, ja så *er* det et brud, om ikke i Foucaults specielle betydning af ordet, så dog i epistemologiens almindelige betydning - og i den sunde fornufts.

Med stor tak siger vi farvel til Freud og Foucault - men uden at glemme dem! -for at se på udviklingen i den tid, som for de unge 68-ere blev den seksuelle frigørelses egentlige epoke, d.v.s. de sidste 20 år, hvor frigørelsen ikke længere er et privilegeret anliggende for (ikke specielt økonomisk) privilegerede grupper.

Hvordan går det så med temaet, seksualitet-magt-underkuelse-oprør?

Elendigt!

Den smukke 100-årige sammenhæng mellem kampen for den »frie kærlighed« (d.v.s. den som hverken bor i ægteskabet eller på bordellet), for kvindefrigørelsen, for kulturradikalismen, for det politiske venstre - den sammenhæng, som i Danmark endda kan angives i eet navn, Georg Brandes - er den ødelagt? Ja! - Hvordan?

1. *Feltet for seksualitetens tilladte praxis er klart udvidet:* Pornografien blev løsladt, konservative tryksager prydes af nøgne gymnasiepiger under eget navn, et kønsliv à la carte er også for kvinder fuldstændig legitimt og ganske blottet for det svageste skær af »frigjorthed« (Agnes Henningsen er en *meget* gammel dame nu), horizontale udfoldelser ud over missionærens har for længst fundet vej fra den medicinske lærebogs perversionsoversigt til sex-brevkassens variationsforslag for den helt normale sexmenu. Og før AIDS i hvert fald kunne to bøsser kysse hinanden på strøget, uden at verden faldt sammen.

Vist har vi bragt det så herligt vidt.

2. *Kvindefrigørelsen* anno 1972 indebar et meget stort og vigtigt sexfrigørelsesmoment ved legitimering og synliggørelse af den lesbiske kærlighed, men i de ti hårde, kvinde-empatoriske år, hvor phallos vajede på magtens og undertrykkelsens chauvenistiske banner under de 1000 kvin-

degrupperes analyse af privatsfærens stædige mandsdominans, identificeredes »frigørelsen« ofte med askesen - først og fremmest med retten til »at sige nej«, til at være »sexualobjekt« - et af halvfyrdsernes modeord.

3. *Det politiske venstre?* Ingen slipper godt fra en påstand om, at sexuel frigørelse skulle være en højtprioriteret »mærke-sag«.

Hvad er der sket? For mistanken til vores 100-årige frigørelse gnaver alvorligere end nogensinde. Der er så mange, altfor velkendte træk ved magtens brug af sit gamle, prøvede trick: At tilintetgøre oprøret ved opsugning, accept, institutionering, bureaukratisering.

Alle disse oprør for menneskets ret til sin egen krops glæder, retten til »den frie kærlighed«, kvindens ret til »at bestemme over egen krop«, minoriteternes ret til en existens på samfundets overflade - holdt op at være oprør, da magten accepterede disse rettigheder, da den endda købte og betalte frigørelsens specialister - de samme som havde udfærdiget den store, anti-sexuelle codex: gynækologerne, psykiaterne, psykologerne. På sexual- og rådgivningsklinikker udføres nu det store nyttige arbejde med frigørelsen fra Victorias lænker. Magtens list? Ja, såmænd, selv om det lyder så altmodisch.

Hvordan lykkedes det?

Sexualiteten blev etableret som det væsentlige element i forrige århundredes nye *sundhedspædagogik*; hele forbudssystemet skabtes med det formål at forbedre borgerskabets sundhed og hindre degenerationen.

Men vor tids seksuelle frigørelse befinder sig *nøjagtig samme sted*. Den henter sin betydning i sundhedspædagogikken, og det ikke som et eksklusivt medicinsk anliggende. »Extra-bladets« lysavis fører *sin* seksualitetsdiskurs: »Lægen siger, du bliver syg uden et godt sexliv« - eller »Sex er godt for hjertet« (d.v.s. pumpemusklens, ikke »hjertet«).

Klar og utilsløret tale. Sexuelle øvelser i sundhedsimperialismens tjeneste.

Når magten så listigt* accepterer oprørets nye tænkning og nye krav, tager den sig dyrt og dobbelt betalt: Når det lykkes at skrive kroppens glæder ind i det store medicinske disciplineringsystem, bliver de til sexualitet, uanset om tidens mode etablerer forbudet på fedt, tobak og spiritus og påbudet på jogging, gulerødder og sund og korrekt sex - eller omvendt.

Det var den ene dyre pris.

Den anden er endnu listigere og endnu dyrere: Vores sexualitet ligger i social- og sundhedsvæsenets ressort, og det vil sige i *gavegivningens magtmechanik*. Magten *skænker* os vores frigørelse. Og gode mennesker har lært at modtage gode gaver med taknemmelighed, selvom de dør af dem!

*) For en sikkerheds skyld: Vores listige magt med de suspekterede hensigter er jo ansigtsløs, uden regerende subjekt, uden en stor sammensværgelse, uden en generalstab, helt uden skurke. Det er det vanskelige ved den.

Hvis vi følges med Jean Baudrillard en lille stump vej og ser på den lektie, han har lært hos antropologerne, så er fortolkningen den, at hos *de vilde* er gaven en udfordring på liv og død. Kan du yde en passende modgave, er din menneskelige værdighed intakt, kan du ikke, betyder det din sociale død. Gaven er her led i en symbolsk cyclus, hvori alt, også livet og døden, udveksles.

Et forestillingskomplex, som smertefrit kan applikeres på vore systemer:

Skulle et moderne social- og sundhedsvæsen mon have lært hos de vilde? Når det kan holde tre fjerdedele* af et lille moderne lands befolkning på plads, ikke ved vold, men ved rige, gode gaver - af dem, der sætter modtageren skakmat, idet hans eneste »modgave« er ydmyg taknemmelighed, social død.

(Mon Bismarck læste antropologi? For, som meget bekendt, vidste allerede han, at sociale ydelser er langt mere effektive end gendarmer og standretter, når det drejer sig om *orden*.)

Sundhedsvæsenet skænker os vor seksuelle frigørelse.

Og dermed er drabet en kendsgerning. Vor smukke sammenhæng er død.

- - - - -

Skal historien så ende her, helt sørgeligt?

Ganske vist står vi nu med kroppens glæder forvandlet til sexualitet, til alvorlig sundhedspligt - og med oprøret kværket af gaver med tilhørende taknemmelighedspligt. Og det eneste lille pip af et oprørsforsøg, vi for tiden kan få øje på, er temmelig trist: Cølibat og askese for de exclusive.

Men sådan en slutning skal vi overhovedet ikke finde os i!

Vi skal nemlig huske Foucault en gang til - og en vigtig distinktion, han gjorde, som vi lumskeligt glemte i første omgang - en skelnen, som ikke er hans, men fælles gods; vi ved det alle:

Scientia sexualis, videnskabens gartner, som har dyrket sit sælsomme landskab, sexualitetens panoptikon, har jo sin modfigur.

Der findes en anden gartner; i vor kultur er hans have meget lille. Hans lærdom er ikke videnskab, hans domæne hedder *ars erotica*. Erotik er ikke videnskab, men kunst, ikke viden, men hemmelighed. I vort samfund en sjælden kunst, om ikke esoterisk. Den læres kun i mesterlære ved erfaring, og dens mål er ikke viden. Den dræbes i offentliggørelsen, den offentliggørelse, som forvandler den til sexualitet. Når magten overtager forskning og undervisning, når lærerne er sexuologer, gynækologer, psykiatere og psykologer, når målet bliver viden og effektiv kunnen, så ligger erotikken livløs.

Er dette her forvrøvlet, sort tale? Sjusket mystik? Dårlig lyrik? - I hvert fald i visse henseender ikke ganske proper tænkning.

---

*) Nej, det er *ikke* overdrevet, for kun een fjerdedel får den gave, som hedder »arbejde« - af en arbejdsgiver.

For det er tvingende nødvendigt at indrømme, at der må opereres med et »noget«, måske endda en »oprindelig natur« eller lignende stof, som har levet et skjult og udefineret liv under teksten, og som vi her har kaldt kroppens glæder og andre pæne ting (mens vi lod »lysten« og »begæret« forblive i skuffen, fordi de ord er »optaget« af så mange connotationer fra så mange tænkeuniverser).

Det pynter jo ikke på dette usikre underlag, at problemet er fælles med adskillige respektable folk (deriblandt Foucault).

Men vi må nok lade os nøje med et ubekendt, et X, et stof, som magten kan producere seksualitet af, men som også kan dyrkes og plejes og vokse som erotik - og narre magten for dens bytte, som er glæden.

Husker man endnu halvfjerdsernes analyser, hvori enorme områder af menneskelivet på en særdeles bastant måde var underlagt magtens - dengang kapitalens - imperialistiske rationalitet? Men ikke engang under disse paradigmer var determinationen fuldstændig - som hos Calvin. Kapitalen havde ikke Guds plads, idet man definerede visse, små »kapitalresistente øer«, områder af livet, som kunne modstå kapitalens dødbringende favntag. *Hvordan* blev aldrig klart, men det væsentlige her er, at selv denne verdensforståelse tvinges til at indføre et »noget«, en »natur« eller lignende, som kapitalen ikke kan producere i sin form.

For overhovedet at kunne tænke os en erotik, der kan undslippe magtens seksualiseringsprojekt, dens diskurs, tvinges vi nok til at definere erotikken som en »diskursresistent ø«*, selv om det indebærer erkendelsen af, at det, vi så blufærdigt kalder »X« eller »et noget« hurtigt vil afsløre sig som en regulær transhistorisk natur, endnu ikke effektivt samfundsspoleret.

Ganske vist vil mange af os ikke være ganske trygge ved at have sådan et transhistorisk uhyre siddende i kælderen, men det bliver nok nødvendigt foreløbig at lade det sidde der - af hensyn til *glæden*.

Og af hensyn til glæden må vi også postulere, at der skal findes muligheder udenfor magtens sundheds-sexualitetsdisciplin.

For vores nye oprør skal hverken være askesens eller cølibatets - men erotikkens!

Og vores nye, smukke sammenhæng skal være erotikkens frigørelse, plejen af Lysternes have og hemmeligholdelse som oprør. Oprørets vigtigste arbejde bliver at holde erotikken hemmelig, at sabotere al ordening og reglementering af dens glæder.

Så længe det går. Og hvis (når) magten - så sent som muligt - begynder at organisere/dræbe erotikken, så må kærligheden (ja, det mærkelige ord står der faktisk!) finde nye former, mål og navne. Sexualitet kan den ikke hedde mere, for sexualiteten er forlængst død.

---

*) Tak til Benny Karpatschhof.

Men erotikken er slet ikke myrdet endnu; den skal plejes og dyrkes og leve, og *Eros skal vinde over Thanatos*.

LITTERATUR

- BAUDRILLARD, J.: Forførelse. Sjakalen 85. Fra »De la séduction«. Editions Galilée.
BAUDRILLARD, J.: At glemme Foucault. Rhodos. Fra Oublier Foucault. Paris, Editions Galilée.
BRUSENDORFF, OVE og HENNINGSEN, POUL: Erotikkens historie, Thanning og Appel, 1936-38.
DELEUZE, G. & GUATTARI, F.: Anti-Ødipus, Kapitalismus und Schizophrenie, Suhrkamp, 224 Frankfurt am Main. Fra Anti-Oedipe. Nouvelle édition argumentée, 1972, Les Editions de Minuit, Paris 1972.
FOUCAULT, M.: Galskabens historie. Fra: Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique. Librairie Plon, 1961.
FOUCAULT, M.: Overvågning og straf. Rhodos Radius 1977. Fra Surveiller et punir. Edition Gallimard 1975.
FOUCAULT, M.: Seksualitetens Historie 1, Viljen til viden. Rhodos 1978. Fra Histoire de la Sexualité, 1, La volonté de Savoir, Paris, 1976.
FOUCAULT, M.: Vetandets Arkeologi, 1972, Bo Cavefors Bokförlag, Sverige. Fra L'archéologie du savoir. Edition Gallimard, 1969.
USSEL, JOS van: Seksualundertrykkelsens historie. Medusa, 1978.